

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

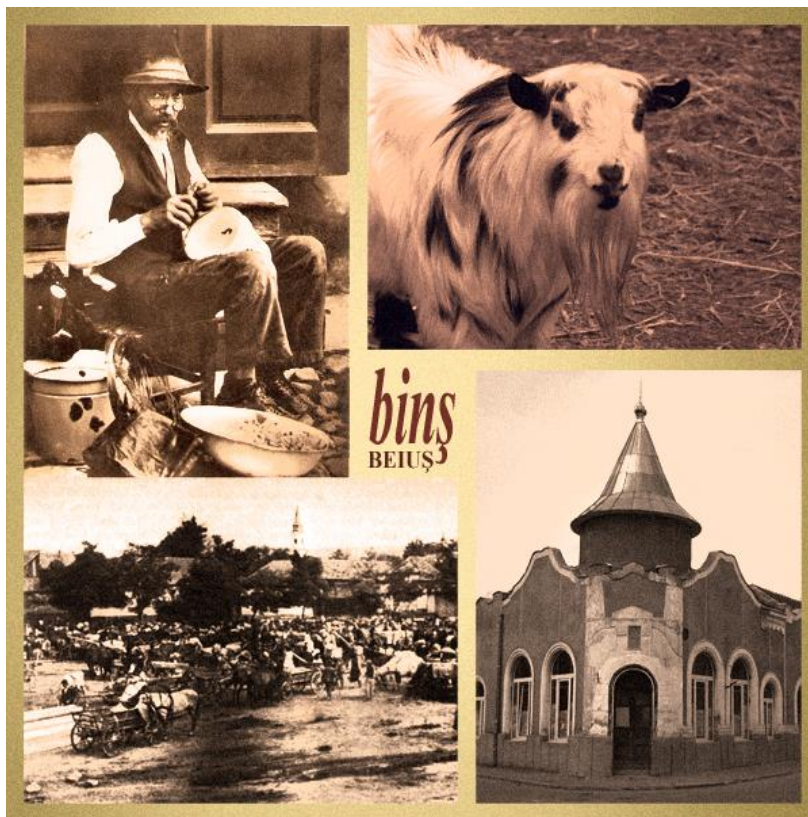
BINȘU ȘI BINȘENII SĂI¹

George GOLDHAMMER

Beiuș, orașul meu iubit... Benenus, Belenus, Belinis, Binsch, Belényes! Toponimele așezării în limbile latină, germană sau maghiară! Localnicii, la rândul lor, numiți „binșeni”, prefera să îi zică Binș, denumire adoptată încă din timpul când habsburgii erau la putere pe aici. Municipiu situat în județul Bihor, la poalele

Munților Apuseni. Populație: peste unsprezece mii de locuitori. Așezare istorică cu o vechime de aproape opt sute de ani.

Dragul meu oraș! Așa de mult doresc să te revăd, să-ți aud murmurul vorbirii ardeleneste... specifică acelei zone. Anii au trecut cu zecile... dar memoria Binșului mi-a rămas curată, neștirbită. Ce frumoase erau acele vremuri și locuri! Să încep cu Valea Nimăiești ce trecea „hăpt” prin centrul orașului și de care mă leagă multe amintiri plăcute. Apa acesteia, era nepoluată, curată și limpede precum cristalul, bogată în pești. Vara era loc de scaldă. Pe malul unde apa era mai mică, erau mulți pui de peștișori. Îi prindeam cu mâna liberă și îi beam cu apă din râu în ideea că vom învăța să înotăm ca ei. Mai aveam și un râu mai mare, numit Crișul Negru, care trecea pe la marginea orașului, dar acesta, nu era pentru noi, atât de populară Valea Nimăiești. Văd cu ochii memoriei malul râului cu roțile acelea

mari, învârtite de cursul apei, care duceau în cupele lor lichidul prețios ce uda grădinile de zarzavat ale

¹ George GOLDHAMMER, Holon, Israel, 20 decembrie 2015 (2022), din ciclul Banca Amintirilor (11) – apărut în *Bumerang*

bulgarilor stabiliți de multă vreme prin acele locuri, bulgari care joia umpleau piața cu munți de legume proaspete.

În centrul orașului era atelierul ceasornicarului Leibovici, unde copil fiind, mă fascina zgomotul specific, ticăitul zecilor de ceasuri ce își făceau rodajul. Admiram chiar, nu știu din ce motiv, și felul cum îi tremurau mâinile meșterului... în una ținea mecanismul fin al ceasului, iar în cealaltă o pensetă cu piesa mică reparată pe care reușea să o așeze întotdeauna la locul ei. Toate erau în rezonanță și în concordanță, de la ceasornicar la arcușorul de oțel care pulsa ca o inimioară în interiorul parcă viu al instrumentului de măsurat timpul în mișcare... Eppur Si Muove... ca și sintagma celebră declamată de Galileo atunci când a fost forțat să-și renege heliocentrismul.

Apoi, pe drumul amintirilor vine „dobașul”, toboșarul satului care bătea în tobă și anunța știrile: „’tențiune, ’tentiune! Puuuu-blicațiune! Tătă lumè să asculte, ordin dă la primărie!” Bineînțeles, știrile erau în marea lor majoritate știri locale, dar pentru noi binșenii... Beiușul era centrul lumii. Cetățenii ieșeau în mare grabă pe la porți, sau chiar în mijlocul străzii să audă ce zice dobașul’. Știrile erau destul de naiv concepute, dar în majoritate utile pentru cetățeanul de rând. Și acum îmi mai suna în urechi una simpatică, o știre de avertizare: „Astăzi nu lăsați vitele la leghelit (păscut) că vin cătanele la pușcălit (exerciții de tragere) și pă care-nimerește, statul nu felelește (răspunde)!!!”.

Nu-l pot uita, și nici nu vreau, pe profesorul de educație fizică, Mircea Bolcaș, poreclit (toți aveam porecle!) „Bengheu” care înseamnă „pântece” pe ardeleneste, și care mai târziu s-a metamorfozat într-un tot cu aceasta poreclă... încât a devenit un tot unitar cu apelativul simpaticului domn. Toată lumea îl cunoștea sub denumire „Domn’ Bengheu”. Inclusiv elevii! Prietenii când îl întâlneau pe strada îl salutau cu formula „Foaie verde lipideu, să trăiască domn’ Bengheu!”. Profesorul Mircea „Bengheu” Bolcaș a fost unul dintre cei mai iubiți profesori de la Liceul Gojdu din Oradea. Fie-i țărâna ușoară!

Un alt personaj simpatic de prin zona Beiușului a fost Iosif Abrudan, poreclit și „Moș Pițulă”. Avocat orădean de prestigiu, poet, pamfletist, actor, boem... a compus o serie de pamflete în versuri avându-l ca personaj principal pe „Moș Pițulă”, un fel de Păcală local. A prezentat mai multe spectacole de comedie pe scena teatrului din Oradea, interpretându-l pe simpaticul „Moș Pițulă”, care reprezenta un țăran ardelean șugubăț din zona Țării Beiușului, folosind vorbirea și apucăturile celor din această zonă. Deseori pamfletele sale începeau cu „Sara bună, dragii mei, io-s Pițula cel din Ștei...” Reproduc din memorie una din poeziile care era pe buzele tuturor, drept dovadă că o mai știu și acum: „Frunza verde ca lipanu’/ Asta toamna era anu’/ Când s-o gătat cu culesu’/ Domni cei mari cu Congresu’/ Ni-or poftit la București/ Să vedem nadraji nemțești/ Și case mari boierești./ Ne-am dus din Oradea-Mare, / Io Pitula lui Căldare/ și cu Petrè lui Poțoc/ Cu gheizășu’ cel de foc// Geizășu’ bātu-l-ar sfântu’/ marea iute ca și vântul/ Amu-l vezi și minten nu-i,/ Tune dracu-n roata lui!// Am plecat la drumu’ mare,/ Îmbrăcați nevoie-mare,/ Cu bocoacele în picioare,/ Cistăliți (curați) și puțaliți (curățați)/ De parcă eram doi sfinți/ Vini unu’ cu clop roșu/ Și zăsă că-aista-i ghiorșu’/ Și apoi... un domn cu sula/ Să ne hudească țadula/...” Am încercat să reproduc întocmai dialectul bihorean folosit de autorul pamfletului pentru a sublinia mai bine ilaritatea textului conceput pe înțelesul oamenilor din acea zonă!

Ziua de joi era zi de târg la Binș, zi în care săteni din satele apropiate umpleau orașul. Era de admirat frumusețea portului național. Fetele mai faine, înainte de a intra în oraș, își schimbau opincile cu „țipèlè” (pantofi) domnești. Cred că de aici vine și zicala „Ți-ai lăsat opincile la barieră!” La bariera orașului, desigur! Mama mergea și dânsa săptămânal la târg să facă aprovizionarea cu cele de-ale gurii. Deseori mă luă și pe mine... He, he! Când am crescut puțin mai mare mă duceam singur!!! Eu nu pentru cumpărături ci mai mult pentru „spectacol”! Era o atmosferă plină de farmec! Pe acea vreme nu erau pungi de plastic. Marfă se căra cu desaga, cu sacul sau dacă erai „mai de la oraș”, cu plasa. Plase de la Huedin, făcute din sfoară de cânepă, având mânere de lemn! Mai târziu hoidanții s-au modernizat folosind fire de rafie!

Cumpărătoarele care veneau la piață își luau de-acasă câte o lingură cu ajutorul căreia gustau produsele lactate, lapte, smântâna, brânză... Bulgărele de unt se vindea împachetat în frunze de viță de vie. Ambalaje nu prea erau, carnea se pune pe frunze mari de loboda, pe prosoape aduse de acasă, sau chiar în

hârtie de ziar pentru cei care nu erau prea pretențioși. Galițele, adică păsăretul, găini, rațe, găște, curci, se vindeau numai vii pentru a-și păstra prospețimea. Frăguțe, mure, coacăze, agrișe se vindeau cu cană... sau în cornete de hârtie. Prin piață circulau diferite precupețe care ofereau celor însetați „Apă-rece”, iar celor bolnavi „Nadál” (lb. mag.) adică „lipitori de pus pe spate”, care mișunau într-un borcan cu apă purtat cu grija de vândătoarea ambulantă... Mai apărea prin zonă și câte o nană cu o tîpsie de scoverzi (clătite) ori plăcinte cu brînză sau croample (cartofi), pancove (gogoși) sau castane prăjite. Revăd piața și masa lungă a opincarilor care meșteureau încălțări durabile din anvelope și camere de camion uzate – opinci diverse de diferite mărimi.

Îmi amintesc cu simpatie de un țăran căruia îi zicea Pilu, și care, în fiecare zi de târg ne făcea noua copiilor o zi de amuzament! Se îmbăta și mergea mai apoi spre casă pe „două cărări”, adică în zig-zag perfect... dar atât de mare încât atinge casele din ambele părți a străzii. Cânta cât îl ținea gura de mare: „Pilu bè, Pilu plătește, coată-n jeb (buzunar) și nu găsește!” Pe acest personaj veșnic „chitrofonit” (beat), grupul nostru de copii îl urmărea deseori pentru a vedea cum va trece valea râului în drum spre casă, spre satul Nimăiești. Problema mare era că în acea vreme nu exista podeț peste râu, ci doar un trunchi de lemn lung care lega ambele maluri. Puntea era atât de instabilă încât și pentru un om treaz crea probleme și necesita balans și îndemânare pentru fi trecută. Și totuși... era o enigmă cum acest om, căruia nicio stradă nu îi era prea lată, atunci când trecea puntea, ba pe două picioare, ba în patru labe... niciodată nu făcea bîldâbâc în apă. Baci Pilu era de pomină! Râdeau cu toții de el! Într-o zi, tot de joi desigur, l-a trimis nevasta la târg să cumpere o capră, să aibă lapte pentru cei patru copilași ai lor. Înainte de a o lua spre casă, a făcut o escală la crâșmă. A legat capra afară, de un cârlig, și s-a dus să se „sfințească” o țără cu doi dèți de pălincă. Mai mulți consăteni au vrut să-i joace o festă și au schimbat capra cu un țap. Ajungând acasă, cu „flăcăul cu barbă și patru picioare”, nefăcător de lapte pentru copii, a luat-o pe joc de la nevastă! Trei zile s-au auzit prin sat sudalmele și blestemele distinsei „doamne”. Până la urmă, prietenilor glumeți, fiindu-le milă de el, i-au dus capra înapoi și astfel s-a sfârșit războiul în familia lui Pilu!

Orașul fiind mic ne cunoșteam cu toții. Eram OAMENI, ne salutăm și ne zâmbeam atunci când ne întâlneam. Nu țin minte să fi fost vrajbe, fapte rele, focuri intenționate sau furturi. Scriind aceste rânduri îmi amintesc cum mi-a povestit draga mea mamă ce vorbiseră două țăranici atunci când le întâlneau la cișmeaua de pe stradă de unde luam apă cu găleata:

- D’apoi nana mē, asară am adus acasă de pă câmp doauă coșeri de tenchi (două coșuri de porumb) să am ce da la purcel și la găinuțe.

- Să nu mai faci așe, că te bate Dumnezeu! Țsta-i furt curat... Dacă te prinde milițistu’ te duce la proces!

- Tulai Doamne! Doamne pușcă-l... Da ce, statu’ n-o furat pământu’ nost și l-o dat la colectiv? Amu nu mai avem nimică și murim de foame cu tăți.

În orașul Beiuș era veșnic ordine și curățenie. Se matura și se uda foarte des ulițele. Oamenii erau muncitori și nimeni nu tăia frunză la câini. Meseria de hornar era respectată. Când trecea pe strada striga cât îl ținea gura „Hornaru” ca să știe lumea că e un coșar prin împrejurimi. Noi copii îl urmăream ca să îi furăm un fir din kefe (perie) care să ne aducă noroc. Hornarul era simbolul norocului și toată lumea îl saluta încercând să-l atingă. Din același cor făcea parte și geamgiul care striga „Ooooblac” și sifonaru’ care în goana calului ce trăgea căruța plină cu sticle cu sifon striga „Soda!”. O meserie interesantă, de mult uitată cred, era cea de „doctor de oale sparte”, adică cel care știa să refacă din cioburi o oală de pământ sparta, dregând-o cu sârmă asemeni unei plase. Acesta striga „Drotoș” - cuvânt derivat din maghiarul drótostótok. Acesta era și pe post de sperietoare pentru copii zburdalnici deoarece avea haine destul de ponosite și nu prea era simpatic... cărând mereu în spinare colaci de sârmă. Ca să-i potolească pe copii părinții îi amenințau că dacă mai fac rele vine „drotoșu” și îi duce!

Eu eram cam zvăpăiat de mic, dar vesel, prietenos și destul de respectuos. Eram familii mai înstărite ale căror copii erau mai „apatici”, iar părinții lor mă rugau să merg să mă joc cu ei. Aceștia aveau jucării multe. Rețin doar că am dorit să aflu ce este înăuntru acestor jucării... așa că am aflat doar când am herelit (tăiat) burta unei păpuși din care nu a curs decât „firizpor” (mag.) adică rumeguș de lemn... Jucăriilor mecanice, le

scoteam arcul pentru a le studia mecanismul. De mic eram pasionat pentru tehnică! Recunosc că școala nu-mi prea plăcea. Aveam convingerea că talentul și dragostea de muncă asigură succesul în viață, așa că, clasa a șaptea, obligatoare, nu am mai făcut-o. Totuși insistențele unei învățătoare cu inimă mare m-au lămurit că fără cele șapte clase nu pot merge mai departe... rămânând departe de căruța educației în care vor fi ceilalți copii... Așa că la vârsta de 16 ani, având colegi copii de 12 ani, am terminat cu brio clasa a șaptea. Recunoștință veșnică acelei doamne învățătoare! Vorbind despre școală, îmi aduc aminte cum în oraș mergeau frumos încolonate fetele de la școala primară. Printre ele și o fată blondă, frumoasă, care a fost prima care a trezit în mine dragostea. Se numea Popa Maria și era pasionată de filatelie. Avea o colecție bogată de timbre pe care le ținea într-un album. A fost turnata de o colegă că are în colecție un timbru cu chipul regelui, și incredibil, a fost arestată și de atunci nici până azi nu mai știu de soarta ei. Ce vremuri...

Beiușul meu drag, mi-e dor de tine... de acele vremuri când învârteam cercul pe stradă. Un joc simplu care îți dădea dexteritate și echilibru. Un cerc de metal sau chiar o roată de bicicletă fără cauciuc și un băț... Aceasta era jucăria care trebuia să o faci să alerge... și tu după ea desigur... până când scoteai limba de un cot! Mi-e dor de stradă Burgundia Mare unde am locuit când eram mic, întotdeauna în chirie. Cu mult drag și admirație mă gândesc la dragii mei părinți cum au reușit numai din muncă cinstită să crească doi copii în acele vremuri destul de sărace de după război...

Copilăria mea s-a terminat în 1940, atunci când, după predarea Ardealului, hoardele ungurești se aflau cam la 30 kilometri de Beiuș iar familia mea, părinții și fratele, împreună cu mai mulți intelectuali români am urcat în ultimul tren cu destinația finală orașul Vașcău. Dar despre asta așa mai avea multe de povestit, iar acele întâmplări le voi descrie când mă va apuca din nou dorul de... acei minunați ani ai tinereții.